

Historiallisen ajan muinaisjäännökset

Tanja Ratilainen, tutkija, Turun museokeskus ja Marianna Niukkanen, yli-intendentti, Museovirasto

Historiallisen ajan muinaisjäännöksillä tarkoitetaan keskiaikaisia (1150-1520) ja sitä nuorempia muinaisjäännöksiä. Niiden kirjo on hyvin moninainen, käsittäen muun muassa asutus-, liikenne-, elinkeino- ja sotahistoriallisia kohteita, kirkonpaikkoja ja hautausmaita sekä erilaisia tarinapaikkoja. Muinaismuistolaissa (295/63) ei anneta varsinaista ikärajaa kiinteille muinaisjäännöksille, vaan määritelmät on muodostettu antikvaaristen linjausten pohjalta. Nuorimmat kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokitellut kohteet ovat 1900-luvun alun puolustusvarustuksia ja teollisuuslaitoksiin liittyviä rakenteita.

Muinaisjäännösrekisterin mukaan Varsinais-Suomesta tunnetaan noin 5800 arkeologista kohdetta, joista lain suojaamia kiinteitä muinaisjäännöksiä on yli 3200. Näistä jo yli 900 ajoittuu historialliselle ajalle. Historiallisen ajan löytöpaikkoja, mahdollisia muinaisjäännöksiä ja muita kulttuuriperintökohteita, joilla ei ole lain antamaa suojaa, on rekisterissä yli 950 kohdetta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana historiallisen ajan kohteiden inventointitilanne onkin Varsinais-Suomessa parantunut huomattavasti, mutta päivitettävää riittää vielä.

Suomen valtiollinen ja kirkollinen järjestäytyminen sekä kaupungistuminen alkoivat Varsinais-Suomessa, osana Ruotsin valtakuntaa. Koroistenniemelle, Aurajoen ja Vähäjoen haaraan perustettiin piispan ensimmäinen hallinnollinen keskus 1230-luvulla. Piispanistuin siirrettiin 1300-luvun taitteessa vasta perustettuun Turun kaupunkiin. Aurajokisuuhun rakennettiin Turun linna ja Kaarinan Kuusistoon piispan linna. Naantalin kaupunki perustettiin 1443 birgittalaisluostarin viereen. Kolmas alueen kaupunki, Uusikaupunki, perustettiin vuonna 1617.



Turun Koroistenniemiellä oli kirkko ja piispan asunto 1230-l lähtien. Nykyään Koroinen on suosittua virkistysaluetta. Etualalla Vähäjoki. Kuva: Tanja Ratilainen, 2013, Turun Yliopisto, arkeologia.



Vilkkaan rakennustoiminnan vuoksi Turun vanhan asemakaavan alueella on yli sadan vuoden aikana tehty noin 600 arkeologista tutkimusta. Tässä Porthaninpuisto, Pinellan kaivaukset. Kuva: Harri Jokinen, 2010.

Varhaisella historiallisella ajalla Varsinais-Suomi oli maamme tiheimmin asuttua aluetta, ja valtaosa väestöstä asui kylissä. Uuden ajan alun lähdetietojen perusteella maakunnan alueella oli 2183 kylää tai yksinäistaloa. Kylätonttien arkeologinen tutkimus on vasta alussa, ja kylissäkin riittää vielä inventoitavaa, sillä niitä tunnetaan vasta hieman yli 180. Näistä muinaisjäännöksi on autioitumisen perusteella luokiteltu noin 150. Vauraaseen maakuntaan syntyi keskiajalla noin 100 rälssisäteriä eli aateliston asuinkartanoa. Kruunu perusti 13 kuninkaankartanoa. Myös virkatalojen, torppien ja pappiloiden paikat kertovat maaseudun asutuksesta.



Hieno esimerkki kuninkaankartanosta on Näsen kuninkaankartanon paikka Perniön Muntolannokalla. Sen ympäristössä on säilynyt jäännöksiä myös vanhoista kulkuväylistä, kyläasutuksesta, markkinapaikasta ja varhaisesta teollisuudesta. Kuva: Tanja Ratilainen, 2020, Turun museokeskus.



Mälikkälän vanhalla kyläalueella on vielä jäljellä Kankareen talon kiviperustuksia. Kuva: Sanna Kupila, 2011, Turun museokeskus.

Turun tuomiokirkon lisäksi Varsinais-Suomeen rakennettiin keskiajalla 30 kivikirkkoa tai -kappelia. Suuri osa niistä on edelleen käytössä, mutta niihinkin liittyy kiinteitä muinaisjäännöksiä, kuten lattian alla tai kirkkomaalla säilyneitä vanhoja hautauksia tai vanhempien kirkkorakennusten perustuksia. Hävinneiden kivi- ja puukirkkojen paikat ja hylätyt hautausmaat ovat kirkollisia muinaisjäännöskohteita.



Vanhin tunnettu kirkonpaikka Suomessa sijaitsee Varsinais-Suomessa, Kaarinan Ravattulan Ristimäellä. Kuva: Juha Ruohonen, 2017, Turun yliopisto.

Maakunnan merkittävistä keskiajan kulkuväylistä voidaan maininta Turun ja Viipurin yhdistä-nyt Suuri rantatie ja Hämeen linnaan johtanut Hämeen härkätie sekä uuden ajan postireitit. Vesitse kulkeminen oli kuitenkin maareittejä sujuvampaa. Saaristossa ja rannikolla liikkumiseen ja kausielinkeinoihin liittyviä muinaisjäännöskohteita ovat esimerkiksi luonnonsatamat kauppapaikkoineen ja hautausmaineen, väylämerkit sekä kalastustukikodot.



Yksi meriliikenteen ja sodankäynnin seurauksena syntynyt muinaisjäännöstyyppi on niin sanottu ryssänuuni, joita saariin rantautunut venäläisen laivaston miehistö rakensi kulkureittiensä varrelle. Väärämaan saarella Rymättylässä on säilynyt useita uunien jäännöksiä. Kuva: Tanja Ratilainen, 2020, Turun museokeskus.

Maakunnan varhaista teollisuutta edustavat esimerkiksi Taalintehtaan ja Teijon rautaruukit, Someron Ävikin lasitehtaan paikka sekä Salon Kiskossa sijaitsevat Orijärven kuparikaivos ja Malmbergin rautakaivos. Muita teollisuuden haaroja olivat muun muassa tiilen ja kalkin poltto sekä laivanrakennus. Laitoksia tunnetaan historiallisista lähteistä, mutta läheskään kaikkien sijaintipaikkoja ei ole selvitetty.



Kaivoksissa saattaa olla säilyneinä jopa kuilujen suuaukkojen tueksi tehtyjä rakenteita, kuten Perniön Vihiniemen rautakaivoksella. Kuva: Tanja Ratilainen, 2020, Turun museokeskus.



Kalkin louhinta ja poltto oli Paraisilla merkittävä tulonlähde keskiajalta lähtien. Kalkkiuuni Pjukalan Kalkungnsnäsissä. Kuva: Tanja Ratilainen, 2013, Turun museokeskus.

Varsinais-Suomesta tunnetaan myös jonkin verran sotahistoriaan liittyviä muinaisjäännöksiä kuten 1800-luvuilla käytyihin Suomen sotaan ja Krimin sotaan sekä ensimmäiseen maailmansotaan liittyviä varustuksia, joita rakennettiin erityisesti rannikolle ja Turun kaupungin ympäristöön.



Turun Korppolaismäelle, vastapäätä Turun linnaa on rakennettu puolustusvarustuksia 1500-l lähtien aina toiseen maailmansotaan saakka. Kuva: Tanja Ratilainen, 2019, Turun museokeskus.



Kaivostien reunaan rakennettu kivipengerrys ja kivrakennus Kiskon Malmbergissä Määrijärven rannalla. Kuva: Tanja Ratilainen, 2020, Turun museokeskus.